

• KÖTETBE ZÁRT ÉLET ◀

•

◀

•

•

•

●

Horváth Ilona felkérésre készült, tudatosan átgondolt, kronológiai rendben megszerkesztett visszaemlékezésének a célja az előző generációk élettapasztalatainak átadása és megőrzése, egy-egy jelentősebb esemény megörökítése, a példamutatás, nevelés. A szakirodalom a népi önéletírókat két csoportra osztja: naiv mesterekre és nem hivatalos írókra, akik más hivatástól jutottak el az irodalomig, de rendelkeztek irodalmi műveltséggel, tudatosan sajátították el a műfaj alapvető sajátosságait, és könyvük megírásával maguk is íróvá váltak.¹ Horváth Ilona ez utóbbi szerzőcsoporthoz tartozik, tanítóként élte le az életét, önéletrajzát nyolcvanöt éves korában kezdte el írni. Élet-, család-, iskoláztatástörténetét egy év alatt írta meg. A hatvanoldalas kézirat tizennégy fejezetre oszlik. A fejezetek életének egy-egy szakaszát örököltik meg.

A népi önéletrajz élményforrása azonos a mindennapi történetekével: „a hétköznapi valóság epizódokba öntött, ciklusokba rendezett megjelenítése, mesélőjének (vagy írójának) személyes szempontjai szerint válogatva és személyes sorsával összekapcsolva. A ciklusok keretét általában a sorsfordulók – a hagyományos paraszti közösségek tagjai számára az életkorok változásai – adják meg. Egy-egy cikluson belül azonban nemcsak a személyes élmények, hanem az ehhez kapcsolódó, másoktól hallott vagy másokkal megélt igaz történetek is helyet kapnak. Minél tehetségesebb az élettörténetet előadó elbeszélő, annál dúsabb szövetű, általánosabb érvényű az életrajza.”² A *Filléres emlékeim* szerzőjének önéletrajza is kiágazik más emberek élete felé: gyermekkorában betekintése volt a Gion Nándor *Latroknak is játszott* című tetralógiájában ismertté vált szenttamási téglagyáros Schank család életébe, Végel László tanítónőjeként pedig a szenttamási születésű Kossuth-díjas író iskoláskorából közöl történeteket újabb adatokat fűzve az író életrajzához.

Írásának tartalma és struktúrája az irodalmi autobiográfiák műfaji jegyeihez igazodik. Részei a paratextuális jelek: cím, alcím,

■

¹ Szávai János: *Az önéletírás*. Budapest, 1978, Gondolat, 208.

² Vargyas Lajos szerk.: *Magyar Néprajz V. Folklor 1. Magyar népköltészet: Élettörténet-önéletrajz*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó, 259.

sorozatszám, utószó, mottó, illusztráció. Horváth Ilona könyvének címe intertextuális nyom, kedvenc tévéműsorának, a Duna Televízió portréműsorának a címét veszi át. A cím mint előreutaló formai elem megjelöli a műfajt, az alcím pedig az időkeretet. A szerző édesanyjának ajánlja művét. Önvallomását arcképeket, családi fényképeket és életének jelesebb eseményeit megörökítő fényképeket, dokumentumokat tartalmazó illusztrációs bázissal egészíti ki.

A szenttamási születésű szerző életútmonddása a múlt század húszas éveitől a XXI. század első évtizedének végéig tárja elénk életének és élettereinek (Szenttamás, Zombor, Szabadka, Mohol, Péterréve, Lendva, Verbász) főbb eseményeit és ezek történeti hátterét. Iskoláztatása és hivatása révén az 1930-es évektől kezdődően informál a vajdasági magyar oktatás, a vajdasági oktatási és nevelési intézmények történetének egy-egy szegmentumáról, valamint a szlovéniai magyarok lakta helység, Lendva oktatási és kulturális életéről.

Életének egyik fontos vonása a mozgásban levés, amely néha a körülmények kényszere, máskor a személyiségének megfelelő életforma kiválasztásából, az önkeresésből ered. Földművescsaládban született egy szenttamási tanyán, édesapja korai halála után édesanyja tartotta össze a családot, ő volt a családeltartó, küzdött, hogy megőrizze a birtokukban lévő ingatlanokat. A tanyán élő Kancsár család az utódok érdekében történő, az élet és a faj fenntartásához szükséges anyai önfeláldozás és védelem színtere volt.

Az emlékek időrendje a gyermekkor–kamaszkor–felnőttkor sémát követi. Önéletrajzát első, négy-öt éves korából származó, szüleihez és a szántóföldhöz kapcsolódó emlékképével indítja, majd apai nagyszüleinek a családi legendáriumból megismert élettörténetét beszéli el. A paraszti önéletrajzok értékes kortörténeti dokumentumok, történeti-néprajzi források, szövegeikből számos olyan tudományterület juthat információkhoz a paraszti kultúráról, amelyek „más forrásokból csak nehezen, közvetett úton közelíthetők meg (pl. a nép mindennapi élete, a paraszti háztartás problematikája, a gazdálkodás formái, a paraszt tudatvilága stb.), másrészt értékes adatokat szolgáltathatnak a különböző tudományágak (társadalomtörténet,

néprajz, nyelvtudomány, meteorológia stb.) számára”.³ Horváth Ilona önéletrajzában gyermekkori fejezetéből kirajzolódnak előttünk egy dél-bácskai település lakóinak mindennapjai: munkájuk, hétköznapijaik és ünnepeik, iskoláztatásuk, művelődési életük, szokásaik, babonáik, életkörülményeik, gondolkodásmódjuk. Az önálló identitás megtalálásának első lépcsője a családtól való leválás, elszakadás.⁴ Felvilágosult, vagyona felett önállóan rendelkező édesanyjának köszönhetően iratkozhatott be a zombori állami leánylíceumba, majd a szabadkai magyar tannyelvű tanítóképzőbe. A gyermekkort felelevenítő fejezetben az elbeszélő különféle gyermekjátékokat ír le, a kulturális feltöltődés időszakának számító iskolás évek pedig a neveléstörténet kutatói számára szolgáltatnak értékes adatokat a kor oktatási és nevelési módszereiről, a tanfelszerelésről és iskolai tananyagáról, az agrártörténetek a föld megműveléséről találhatnak adatokat a szövegben. Önéletrajzába népdalrészleteket, halotti búcsúztatót, búcsúéneket is beiktat a szerző.

A szóban elmondott élettörténetek és az írott önéletrajzok is „jóval nagyobb teret szentelnek a fiataalkori éveknek, mint az érett kor eseményeinek, az utolsó közeli évek emlékei pedig rendszerint egészen röviden összegződnek”.⁵ Önéletrajzában Horváth Ilona is röviden számol be a jelen eseményeiről, nyolcvanöt évesen próbálkozik a különféle életperiódusok írásos rekonstruálására, végiggondolja életét, összegez, megért, letisztáz, megbocsát, elfogad, s így bocsátja útjára önéletrajzát. A szöveg végigvonul a vándorlás, az úton levés és a vissza-visszatérés motívuma. Küzdelmekkel, konfliktusokkal,

³ Varga János közli: Öreg Gyükér József krónikája 1781–1866. *Agrártörténeti Szemle*, 1964. 6. sz. 453.

⁴ Borgos Anna: Az ár ellen. Gyömrői Edit önéletrajzi regénye. In Mekis D. János – Z. Varga Zoltán szerk.: *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Budapest–Pécs, 2008, L’Harmattan – Pécsi Tudományegyetem, 177.

⁵ S. Dobos Ilona: Az „igaz” történetek műfajának kérdéséről. *Ethnographia*, 1964. 2. sz. 201.

•

választásokkal, társadalmi-kulturális körülményekkel összefonódó, gazdag érzelmi kapcsolatokkal teli életútjában kialakította magában azt a képességet, hogy idegen helyen is hamar otthon tudott lenni, társakat találni, beilleszkedni.

Sorsa egybeesik fontos történelmi eseményekkel, írásából meg tudhatjuk, milyen érzés volt a huszadik századi világ e kicsiny szegletében élni.

Horváth Futó Hargita